

**ENERJİ KAYNAKLARI MÜCADELESİNDE DOĞU
AKDENİZ HAVZASI VE DENİZ YETKİ ALANLARI
UYUŞMAZLIĞI**

**MARITIME JURISDICTION DISPUTE WITHIN THE
SCOPE OF EAST MEDITERRANEAN ENERGY
SOURCES**

Umut KEDİKLİ¹-Taşkın DENİZ²

ABSTRACT

This article analyses the reasons for the dispute between Turkey and Israel within the scope of East Mediterranean energy sources. The study argues that the struggle started in the region due to natural gas and oil reserves, and sharing of sea authority areas in East Mediterranean. It is stressed that the Exclusive Economic Zone Agreement (MEB) drawing borders in the East Mediterranean signed by Cyprus, Egypt, Lebanon and Israel is controversial with the international law. The article supports that maritime jurisdiction between states should be shared justly and with regard to international law.

Keywords: Eastern Mediterranean, Energy, Exclusive Economic Zone, Continental Shelf.

ÖZ

Bu makalede Doğu Akdeniz’de yaşanmaya başlayan enerji mücadelesi kapsamında Türkiye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve İsrail’in havzaya ilişkin siyasi ve hukuki hamleleri ele alınmıştır. Bu çerçevede öncelikle Doğu Akdeniz havzasının siyasi ve ekonomik açıdan önemi vurgulanmıştır. Çalışmanın devamında Doğu Akdeniz’de

¹ Yrd.Doç.Dr., Karabük Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, umutkedikli@karabuk.edu.tr.

² Yrd.Doç.Dr., Karabük Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, taskindeniz@karabuk.edu.tr.

deniz yetki alanlarının paylaşımında GRKY'nin, KKTC'nin siyasi ve hukuki varlığını dikkate almadan attığı adımların bölgede gerginlikler yarattığı ifade edilmektedir. Ayrıca, GKRY'nin Mısır, Lübnan ve İsrail ile yaptığı MEB sınırlandırma antlaşmalarının uluslararası hukuka aykırılıklar taşıdığı ileri sürülmektedir. Makalede, devletler arasında deniz yetki alanlarının paylaşımında uluslararası hukuka uygun şekilde hakça ilkeler çerçevesinde bir sınırlandırmanın yapılması gerektiği de irdelenmektedir. Bu amaçla araştırma konusuyla ilgili yerli ve yabancı literatür incelenmiş, sayısal veriler konu ile ilgili kurumlardan temin edilmiş ve konuya ilişkin haritalardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Enerji, Münhasır Ekonomik Bölge, Kıta Sahanelığı.

GİRİŞ

İngiliz tarihçi Edward Gibbon'un belirttiğı üzere "Dünyanın onca zamandır tartıştığı bir kıyı" olan Doğu Akdeniz, son dönemde siyasi, hukuki ve ekonomik tartışmaların merkezine yerleşmiştir. Enerji kaynaklarının bulunması ile birlikte enerji diplomasisinin ve küresel enerji senaryolarının ilk sıralarına yerleşen Doğu Akdeniz, Akdeniz'e kıyıdaş devletler olan Türkiye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Yunanistan, İsrail, Lübnan ve Mısır'ı karşı karşıya getirmiştir.

Havza devletleri göz önüne alındığında, Türkiye Doğu Akdeniz'e ilişkin hukuki argümanları ve önemli coğrafi konumu ile daha istikrarlı bir duruş sergilemesine rağmen, Yunanistan ve GKRY'de yaşanan ekonomik kriz, Suriye ve Mısır'daki siyasi kargaşa ve İsrail'in başta komşuları ve Türkiye ile arasındaki sorunlar, Doğu Akdeniz'deki gerginliğin tırmanmasına da neden olmaktadır. Böylesine bir siyasi ortamda bölgedeki enerji kaynaklarının paylaşımı ve taşınması ile deniz yetki alanlarının hakça bölüşümü konusunda devletlerin nasıl bir dış politika takip edeceği merak konusu olmaktadır. Devletlerin ekonomik açıdan enerjiye olan bağımlılığı ile petrol ve doğalgaz sondaj ve depolama teknolojisindeki gelişmeler, Doğu Akdeniz'de tespit edilen enerji kaynaklarının önemini artırmaktadır. Bu bağlamda, havza devletleri arasında deniz alanları üzerinde egemenlik tesis etme konusunda uluslararası hukukta kabul edilen ilkeler üzerinden hakça bir paylaşım yapılamadığı takdirde kuvvet kullanımına varacak ölçüde gerilimler yaşanabilir.

Bu makalede, siyasi ve ekonomik coğrafya açısından Doğu Akdeniz'in önemi vurgulandıktan sonra enerji diplomasisi açısından bölgede yaşanan gelişmeler ile

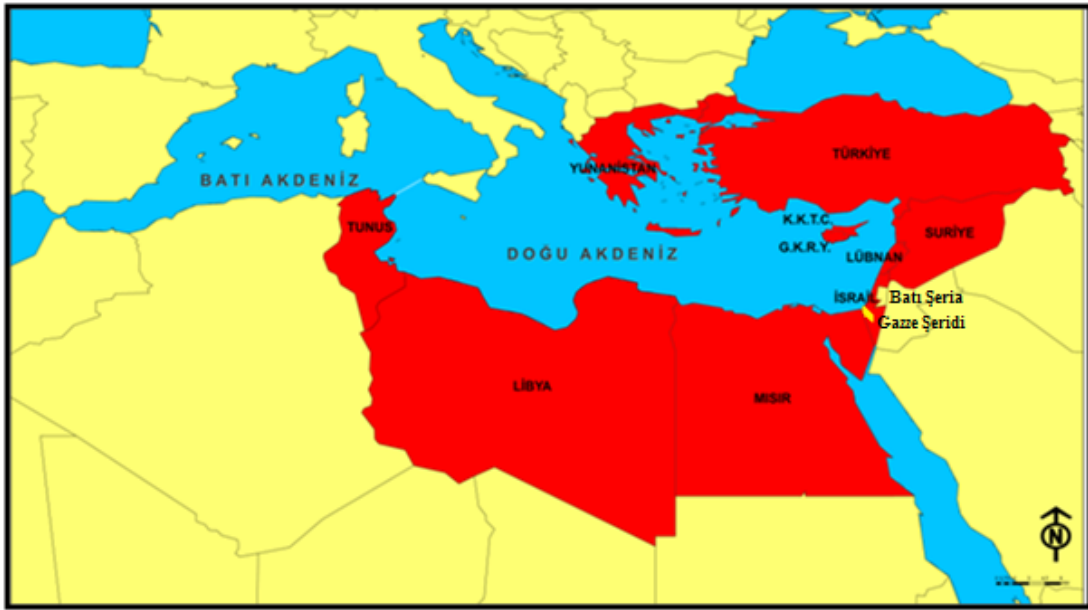
enerji kaynaklarının keşfi ve kullanımı konusunda aktif siyaset izleyen GKRY, KKTC, Türkiye ve İsrail'in tutumları ele alınmaktadır. Bu kapsamda GKRY'nin ön-alıcı diplomasi izleyerek kıyıdaş devletlerle yaptığı Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) sınırlandırma antlaşmalarına değinilmekte ve bu antlaşmaların diğer havza devletleri açısından doğurduğu siyasi ve hukuki sonuçlar irdelenmektedir. Ayrıca, İsrail'in 20. Yüzyılın ortalarından beri karada topraklarını hukuka aykırı genişletmesine paralel olarak denizde de Filistin ve Lübnan'ın deniz yetki alanlarındaki haklarını gasp etmeye yönelik adımlarına değinilmektedir. Bu gelişmeler karşısında KKTC ve Türkiye'nin attığı siyasi ve hukuki adımlar da çalışmanın bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Makalede son olarak Doğu Akdeniz'de kıyıdaş devletler arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında uyulması gereken uluslararası hukuk kurallarının neler olması gerektiği çeşitli uluslararası yargı organlarının kararlarından örneklerle açıklanmıştır.

1. STRATEJİK KONUMUYLA AKDENİZ HAVZASI

Akdeniz'in önemi, her bir köşesinde Rusya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika olmak üzere ekonomik gelişiminin sürdürülmesi için enerjiye bağımlı Avrupa Birliği'ni (AB), ABD'yi, Çin'i besleyen önemli enerji kaynaklarının bulunduğu bir üçgenin ortasında yer almasından kaynaklanmaktadır. Geçmişte olduğu gibi 2000'li yıllarda da rakip güçlerin ekonomik ve askeri üstünlük mücadelesine kaynaklık eden etrafındaki topraklar ile doğal kaynaklar ve bu kaynakların nakil güzergahları için mücadele sahası olan bu üçgen, jeopolitik ile enerji arasındaki simbiyotik ilişkinin bu coğrafyada devam ettiğini de göstermektedir (Özer, 2013:68). Yakın coğrafyası olan Avrupa'ya geniş Ortadoğu bölgesinden yasadışı göç, uyuşturucu kaçakçılığı ve terörizm gibi güvenlik sorunları da ihraç eden güzergâhta bulunan Akdeniz havzasının güvenliği ve istikrarı Avrupa ve kıyısı olan devletler açısından da önemlidir (Keser,2012:58). Bu önem, Soğuk Savaş döneminden günümüze bakiye kalan bir özellik de taşımaktadır.

Bu noktada, Akdeniz Havzası'nın coğrafi yapısı hakkında bilgi vermek gerekirse, yarı kapalı bir deniz olan Akdeniz, Doğu ve Batı havzaları olmak üzere iki büyük havzadan oluşmaktadır. Doğu Akdeniz Havzası, Batı Akdeniz Havzası'ndan Tunus'taki Bon Burnu ile Sicilya Adası'nın batıya uzanan ucu olan Lilibeo Burnu arasında çizilen hat ile ayrılır (Başeren, 2013:2; Şekil 1). Çeşitli strateji uzmanlarına göre ise Akdeniz, Cebelitarık Boğazı ile Malta Adası arasında kalan kısım Batı Akdeniz, Malta Adası ile 27. Meridyen arasında kalan kısım Orta Akdeniz ve 27. Meridyenin doğusunda kalan kısım Doğu Akdeniz olmak üzere üç bölgeden oluşmaktadır.

Çalışmanın odak noktasını oluşturan Doğu Akdeniz havzası, Türkiye ve Suriye üzerinden Mezopotamya ve Orta Asya'ya, Süveyş Kanalı üzerinden de Arap Yarımadası ve Basra Körfezi'ne ulaşmaktadır. Akdeniz'e kıyısı olan devletler ile Avrupa, Güneydoğu Asya ve Afrika devletlerine yapılan deniz ticaretinin düğüm noktası olan Doğu Akdeniz'in önemi, Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla daha da artırmıştır. Böylesine bir ayrımda Doğu Akdeniz'de Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin Gazze Şeridi, Filistin Batı Şeria, Mısır, Libya, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), GKRY ve Ürdün yer almaktadır (Yıldız, 2011).

Şekil 1: Akdeniz Havzası ve Doğu Akdeniz Havzası Kıyıdaş Devletleri

Havza, içinde barındırdığı adalar açısından ele alındığında ise Kıbrıs Adası, Sicilya, Malta ve Meis gibi adalara nazaran jeostratejik açıdan daha önemlidir. Doğu Akdeniz'in, Cebelitarık, Süveyş ve Karadeniz üzerinden işleyen uluslararası deniz ticaretini kontrol edebilen önemli bir coğrafya olduğu ve üzerinde yer alan deniz trafik hatlarının dünya ticareti için hayati önem taşıdığı bilinen bir gerçekliktir. Kıbrıs Adası'nın Ortadoğu ve Afrika'ya olan yakınlığı, bu coğrafyalara yönelik askeri ve istihbari faaliyetlerde adanın stratejik önemini arttıran bir faktördür (Keser, 2012:59; Yayıncı, 2012:5). Kıbrıs Adası'nı da içinde barındıran Doğu Akdeniz Havza'sı, hem Orta Doğu coğrafyasından Batı'ya yönelik enerjinin ve ticari malların hem de Hint Okyanusu'ndan Avrupa ve ters yöne akan ticari malların nakli açısından da önemli bir güzergâh oluşturmaktadır. Hem Süveyş Kanalı'ndan işleyen transit deniz taşımacılığının ve hem de İskenderun Körfezi'nden yürütülen deniz taşımacılığının kontrolü açısından Kıbrıs Adası stratejik bir konumda bulunmaktadır. Bulunduğu konum itibarıyla uluslararası ilişkilerde jeopolitik kuramlar açısından özellikle Deniz

Hâkimiyeti Teorisi'ne³ de uygun bir şekilde Kıbrıs Adası üzerinde hâkimiyet sahibi olan devletlerin Akdeniz Havzası üzerinden Ortadoğu bölgesini kontrol etmesi de mümkündür. Kıbrıs'ın jeopolitik açıdan önemi değerlendirilirken bölgesel anlamda güç merkezlerine, çatışmalı alanlara yakınlığına ve ekonomik kaynakların varlığına bakılarak bir analiz yapılmalıdır (Tamçelik, 2011:11). Alfred Mahan tarafından şekillendirilen Deniz Hâkimiyeti Teorisi üzerinden Kıbrıs Adası'nın stratejik önemini açıklamak gerekirse, Süveyş Kanalı aracılığıyla Hint ve Pasifik okyanuslarına açılan Akdeniz'in doğusunun kontrolünde Kıbrıs önemli bir konumdadır. Deniz ulaşım yollarına ve bu yolların geçtiği stratejik kara alanlarına hâkim olmak Deniz Hâkimiyeti Teorisinde Dünya'ya hâkim olmak için önemlidir (Tamçelik, 2011:19-20). Kıbrıs'taki siyasi uyuşmazlığın yıllardır çözülmemesinin arkasındaki nedenlerden birisi de Soğuk Savaş döneminden arta kalan bir şekilde hangi küresel gücün Ada üzerinde kontrol elde edeceğinin belli olamamasıdır (Yaycı, 2012:6). Küresel güçler Kıbrıs'ı ilgilendiren her konuya müdahil olma ve sorunların çözümünü kendi çıkarlarına uygun şekilde yönlendirmeye çalışmaktadırlar (Tamçelik, 2011:20).

Enerji taşımacılığı açısından 2013 yılı rakamlarıyla yılda yaklaşık beş milyar varil ham petrol (yıllık üretimin %10'u) Süveyş Kanalı ve SUMED (Arap Petrol Boru Hattı) aracılığıyla batılı pazarlara bu coğrafyadan ulaştırılmaktadır (World Oil Transit Checkpoints, <http://www.eia.gov/countries/regions-topics.cfm?fips=WOTC>). Ayrıca, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattının açılmasıyla birlikte, Hazar Denizi enerji kaynaklarının bir kısmının (1,2 Milyon Varil) ve Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı ile de Kuzey Irak petrollerinin bir kısmının İskenderun Körfezi üzerinden batılı pazarlara ulaştırılmaya başlanması Doğu Akdeniz'in stratejik önemini arttırmıştır.

Son olarak uluslararası deniz ticari ve enerji taşımacılığının ötesinde, Doğu Akdeniz'de bulunduğu ilan edilen doğalgaz ve petrol rezervleri, enerji kaynakları bağlamında havzanın ekonomik değerine de ayrı bir önem kazandırmaktadır (Yaycı, 2012:9). Enerji kaynakları açısından değerlendirildiğinde ise bölgedeki enerji sahaları değişik isimler ile ifade edilmektedir. Doğu Akdeniz enerji havzasının merkezini oluşturan Kıbrıs Adası'nın güneyindeki saha *Afrodite*, Kıbrıs Adası ile İsrail arasında (*Afrodite*'in güneydoğusunda) kalan saha *Leviathan*, Kıbrıs Adası ile Mısır arasında kalan saha *Nil* ve Kıbrıs Adası ile Girit Adası'nın güneydoğusunda kalan saha ise *Herodot* olarak adlandırılmaktadır (Enerji Havzaları için bakınız şekil 2 - 3). İsrail ile Kıbrıs arasında kalan sahada Amerika

³ Diğer Jeopolitik teoriler üzerinden adanın stratejik önemi hakkında detaylı bilgi için bakınız; TAMÇELİK, S. (2011), "Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi," Occasional Paper Series, Vol.3, No.1, ss.1-32.

merkezli Jeolojik Araştırma Kurumu (USGS) tahminen ortalama 1.7 milyon varil petrol ve 122 trilyon metre küp gaz rezervinin olduğunu ifade etmiştir. GKRY'nin verdiği arama izinleri ile bölgede çalışmalar yapan Noble Energy şirketi de yaklaşık 33 trilyon metreküp gaz tespit etmiştir(Lakes, 2012:39). Kıbrıs'ın günümüzdeki enerji ihtiyacının yılda ortalama 1 milyar metre küpten az olduğu dikkate alındığında bölgede keşfedilen gaz rezervlerinin Kıbrıs'a 100 yıl kadar yetebileceği düşünülebilir (Lakes, 2012:81). GKRY, 1959-60 Antlaşmalarıyla oluşturulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal temsilcisi olduğu iddiasıyla Ada etrafında günümüze kadar henüz saptanmamış Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ve Kıta Sahanlığı alanları üzerinde egemenlik tesis etmeye ve bu egemenliğini de bölgedeki komşu devletlerle yaptığı sınırlandırma antlaşmaları ile meşrulaştırmaya çalışmaktadır. GKRY'nin İsrail, Mısır ve Lübnan ile yaptığı bu antlaşmalar Doğu Akdeniz'in önemini daha da arttırmaktadır (Kaya, 2007:25). Bu kapsamda Kıbrıs Adası'nın deniz altındaki doğal uzantısı konumundaki kıta sahanlığının ve MEB'in gerek ada üzerindeki iki siyasi otorite arasında ve gerekse komşu devletlerle uluslararası hukuka uygun bir şekilde sınırlandırılması gerekmektedir.

Şekil 2: Doğu Akdeniz Doğalgaz Havzaları

Ayrıca, askeri amaçla kullanılabilecek malzeme akışının kontrol altında bulundurulması, kitle imha silahları ve benzeri materyalin yayılmasının önlenmesinin uluslararası barış ve güvenlik açısından önemi de bu havzada kendini hissettirmektedir. Nitekim NATO, bu amaçlara hizmet etmesi maksadıyla 2001 yılından beri bölgede “Etkin Çaba Harekâtı’nı” (Active Endeavour) sürdürmektedir. Etkin Çaba Harekâtı’na paralel olarak Türk Silahlı Kuvvetleri de 2004 yılından itibaren Akdeniz Kalkanı Harekâtı’nı icra etmekte-

Şekil 3: Doğu Akdeniz’de doğal kaynak rezerv sahaları (Karaçin, 2012:10-11)

dir. Doğu Akdeniz’de enerji taşımacılığının güvenliği olmak üzere ulaştırma güvenliğini sağlamak amacıyla yürütülen bu harekât, aynı zamanda Türkiye’nin deniz yetki alanlarındaki varlığını da göstermeyi hedeflemektedir (Akdeniz Kalkanı Harekâtı, http://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28).

AB’nin de 1990’lı yıllardan itibaren yaşadığı dönüşüm sürecinde dış politika ve güvenlik konularını da gündemine alması ve politikalar üretmesine paralel olarak Akdeniz havzasını gündemine aldığı ve kıyıdaş devletlerle özel ilişkiler geliştirmeye çalıştığı görülmektedir. AB de Akdeniz havzasını kendi etki alanı içerisinde değerlendirdiğinden özellikle Kıbrıs Adası’nı bir bütün olarak AB’ye tam üye yaparak bölgede stratejik üstünlük elde etmeyi amaçlamıştır (Keser, 2012:60; Kaya, 2007:23). AB’ye dâhil olan bir Kıbrıs üzerinden AB’nin

lider devletleri Almanya - Fransa bloğu, bölgedeki nüfuzunu arttırmayı ummaktadır. Öte yandan, Kıbrıs Adası'ndaki iki toplumlu ve iki devletli yapıyı göz ardı ederek ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran 1959 tarihli Londra - Zürih Antlaşmaları ile 1960 tarihli Lefkoşe Antlaşmalarını da ihlal ederek Kıbrıs'ın bir bütün olarak 01.05.2004 tarihinde AB üyesi yapılması, Doğu Akdeniz'de bir istikrardan ziyade istikrarsızlığa yol açtığı da söylenebilir. Türkiye'nin bahsi geçen antlaşmalardan doğan garantörlük haklarını yok sayan ve garantör devletlerin birlikte üye olmadıkları bir örgüte Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de üye olmasını engelleyen hükümlere rağmen AB'nin uluslararası hukuku ihlal ederek adanın tamamını temsilen Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tam üye olarak kabul etmiştir. Kıbrıs Rum kesimi de örgüte üye olmakla, Kıbrıs sorununu AB – Türkiye sorunu haline getirmeyi başarmıştır. Son dönemde de Rum kesimi, Kıbrıs Adası'nın tüm deniz yetki alanları üzerinde egemenlik iddiasıyla da Kıbrıs sorununu denize taşımaya başlamıştır.

Son olarak İngiltere'nin de Kıbrıs Adası'nda sahip olduğu askeri üslerin varlığı, adayı İngiltere açısından da stratejik düzeyde önemli kılmaktadır. İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın, "üslerin jeopolitik öneme sahip ve Birleşik Krallık'ın uzun vadeli milli güvenlik çıkarları açısından yüksek öncelikli bir bölgede bulunduğunu" ifade etmesi ve Libya'da Kaddafi Rejimi'ne karşı düzenlenen NATO harekâtında ABD, Fransa ve İngiliz kuvvetlerinin bu üslerden faydalanması birlikte değerlendirildiğinde, Akdeniz güvenliğinde Ada'nın önemi daha da net ortaya çıkmaktadır (Keser, 2012:63). Kıbrıs sadece İngiltere'nin yakın dönemdeki çıkarları açısından değil, aynı zamanda Ortadoğu'da petrol rezervlerinin keşfi ve Süveyş Kanalı'nın açılmasından itibaren İngiltere için stratejik öneme haiz olmuştur. Sör Anthony Eden, İngiltere'nin ve Batı Avrupa'nın sanayisi için Ortadoğu petrollerine ihtiyaç duyduğunu ve Kıbrıs'ın da petrol arzının güvenliğini korumada önemli bir nokta olduğunu açıkça ifade etmiştir (Leventis, 2012:7).

Dolayısıyla artan önemine bağlı olarak bölge devletlerinin birbirlerine karşı gerçekleştirdikleri siyasi ve ekonomik hamleler, havza devletlerini de karşı karşıya getirmektedir.

2. GKRY, İSRAİL VE TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ'DEKİ SİYASİ HAMLELERİ

GKRY'nin Doğu Akdeniz'de Egemenlik Kurma Çabaları

GKRY'nin Kıbrıs Adası'nı çevreleyen denizler üzerinde egemenlik tesis etme girişimleri daha eski tarihlere kadar gitmektedir. GKRY, 2000'li yılların başında Doğu Akdeniz kıyıdaş devletlerinden Mısır ve Lübnan'la temaslara

başlamıştır. Böylesine bir diplomasi girişiminin altında Rum Yönetimi'nin Kıbrıs sorununu karadan denize taşıma ve içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik darboğazdan kurtulma istekleri de yatmaktadır. Öte yandan Doğu Akdeniz'e kıyıdaş devletler olan Suriye, 19 Kasım 2003, Lübnan 19 Ekim 2010 ve İsrail 12 Temmuz 2011 tarihinde münhasır ekonomik bölge ilanında bulunmuştur. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ise Avrupa Birliği'nin de desteğini alarak 2 Nisan 2004 tarihinde KKTC ve Türkiye'nin uluslararası hukukta var olan haklarını yok sayarak "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına 21 Mart 2003 tarihinden geçerli olmak üzere Birleşmiş Milletler'e 200 millik bir Münhasır Ekonomik Bölge ilanını gerçekleştirmiştir. Yaşanan temaslar sonucunda Rum yönetimi 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır, 17 Ocak 2007 tarihinde Lübnan ile Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlama Anlaşmalarını imzalamıştır (Sınırlar için bakınız şekil 5). Türkiye ve KKTC her fırsatta, GKRY'nin Ada'daki Türk toplumunu temsil etmediğini ve dolayısıyla GKRY'nin Kıbrıs Türk halkını dikkate almadan yaptığı ve tüm Ada'yı hukuken bağlayabilecek tek taraflı işlemlerin ve uluslararası anlaşmaların geçersiz olduğunu ifade etmektedir (Başeren, 2015:40).

Mısır ile yapılan antlaşmaya göre GKRY ile Mısır arasındaki MEB sınırı, Kıbrıs Adası ile Afrika sahilleri arasında tespit edilen sekiz nokta ile ana karaya sahip olan Mısır'ın haklarını törpüleyen şekilde eşit uzaklık çizgisi esas alınarak belirlenmiştir (Kaya, 2007:38). Mısır'ın, Türkiye ile bir sınırlandırma antlaşması yapmak yerine, kendi kıyıları GKRY oranla daha uzun olmasına rağmen GKRY ile eşit uzaklık temelinde anlaşarak bir sınırlandırma yapması önemli miktarda deniz yetki alanı kaybetmesine yol açmıştır (Başeren, 2015:35). Türkiye ise bu antlaşmayı, kendisine ait deniz alanlarına tecavüz ettiğinden tanımamaktadır. Türkiye, yaşanan gelişmeler nedeniyle 2 Mart 2004 tarihinde yayımladığı notada *"uluslararası hukuktan kaynaklanan sebeplerle söz konusu antlaşmayı tanımadığını ve deniz yatağı, deniz yatağının altı ve üzerindeki su kütlesi dâhil olmak üzere 36°16'18" D meridyeninin batısında ve 33° 40' K paralelinde sınırlandırma sahası ile ilgili tüm hukuki haklarını saklı tuttuğunu"* belirtmiştir.

Lübnan ile yapılan antlaşma sonrasında da Türkiye, Lübnan'a verdiği nota ile yapılan antlaşmanın Türkiye ve KKTC'nin Kıbrıs Adası etrafındaki deniz alanlarında hali hazırdaki hak ve çıkarlarını dikkate almadığı ve GKRY'nin bütün Ada'yı temsilen tek başına hareket edemeyeceği ifade edilmiştir (Başeren, 2010:153). GKRY'nin Lübnan ile yaptığı anlaşma Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin parlamentosunda onaylanmasına rağmen, Lübnan Parlamentosu tarafından onaylanmamıştır. Ayrıca Lübnan Hükümeti 2011 yılında BM Genel Sekreterliği'ne gönderdiği bir mektupta GKRY ile İsrail arasında imzalanan anlaşmanın "Lübnan'ın egemenlik ve ekonomik haklarının ihlali" ve "bölgedeki barış ve güvenliğe" bir tehdit olarak algıladığını ifade etmiştir (Lakes, 2012:41).

İsrail'in kendisine ait olduğunu ileri sürdüğü MEB'in Lübnan'ın ilan ettiği MEB'in yaklaşık 9 km'lik bir kesimiyle çakışması tarafları karşı karşıya getirmektedir (Yaycı, 2012:29). Lübnan Yasama Meclisi'nin bu çalışmanın hazırlandığı döneme kadar bu antlaşmayı onaylamamış olması, Doğu Akdeniz'in bu kısmında 2007'den önceki status quo'nun devam ettiğini göstermektedir (Taşdemir, 2012:33). Sonuç olarak, GKRY, MEB'ini uluslararası hukuka uygun bir şekilde Türkiye, Yunanistan, KKTC, Mısır, Lübnan, Suriye, İsrail ve Filistin ile hakça ilkeler çerçevesinde belirlemelidir.⁴

GKRY, Mısır ile sınırlandırma antlaşması yapmanın ötesinde iki devlet arasında 2006 yılında enerji, elektrik, petrol-doğalgaz ile kültür alanlarında işbirliği kuran beş adet ikili antlaşma imzalamıştır (Başeren, 2010:150). Bu süreçte, 2007 yılında Rum Parlamentosu, çıkardığı petrol yasası ile Kıbrıs çevresindeki suları 13 Parsel Hattı'na bölmüş ve bu hatlar içerisinde arama ruhsatı vermek için çalışmalara başlamıştır. 26 Ocak 2007 tarihinde Kıbrıs Adası'nın 185 km güneyindeki 12 numaralı parselde ait doğal kaynakları arama hakları, İsrail menşeli Delek ve ABD menşeli Noble Energy şirketlerine verilmiştir. Rum yönetimi bu anlaşmalar ile İsrail'in asgari 12 numaralı parseli de kapsayacak şekilde 4.600 km², Lübnan'ın 3.957 km² ve Mısır'ın ise 21.500 km² deniz yetki alanını da sahiplenmiştir (Yaycı, 2012:28).

Rum Yönetimi, Mısır ve Lübnan ile imzaladığı anlaşmalarla bölgeye yönelik olarak kendisi açısından hukuki bir zemin oluşturmak istemektedir. Öte yandan Rum Yönetimi'nin bu politikası ile İsrail'in bölgeye ilişkin çıkarları örtüştüğünden işbirliği yapmaları da kolaylaşmıştır. İsrail'in Hayfa'nın ortalama 100 km açığında Dalit, Tamar (eski adı Matan), Dolfin, Tanin, Şemşon ve Leviathan sahalarında bulduğu yaklaşık 700 milyar m³'lük doğalgaz rezervi bu işbirliğini derinleştirmiş ve bölgedeki araştırma çalışmaları hız kazanmıştır. 2011 yılı Ağustos ayında Noble şirketi, Liberya Bandıralı Noble Homer Ferrington adlı platform ile 12. parselde sondaj çalışmalarını hızlandıracağını duyurdu. Bu parsel Kıbrıs Adası'nın yaklaşık 200 km güneyinde yer almakta ve İsrail'in en önemli doğalgaz kaynağı olan Leviathan'a da sınır oluşturmaktadır (http://etkinlik.aydin.edu.tr/dosyalar/34D_dogu_paradigma.pdf). Rum yönetiminin, İsrail'li Delek ve ABD'li Noble Energy şirketleri ile bölgede doğalgaz ve petrol aramak için sondaj çalışmalarına başlaması, yaşanacak mücadelenin önemini ve uluslararası boyutunu ortaya koymaktadır. İsrail'in deniz sahalarındaki hidrokarbon kaynaklarının keşfinde hayati rol oynayan Noble Energy, 1998'den bu yana Rum Yönetimi'nin İsrail münhasır ekonomik bölgesine komşu Afrodit Sahası dâhil, altı sahada hidrokarbon keşfi

⁴ Konunun ayrıntıları için bakınız, 3. Başlık.

gerçekleştirmiştir. Noble Energy aynı zamanda İsrail'in Aşdod'da yer alan petrol bölgesinde de % 47 oranında hisse sahibidir (Henderson, 2012).

Türkiye'nin Rum Yönetimi ile olan siyasi ve hukuki sorunlarına paralel olarak, Rum Yönetimi'nin İsrail'e arama izni verdiği 13 ruhsat alanının 5 tanesinin (1,4,5,6,7 nolu) Türkiye'nin deniz yetki alanları ile çakışması, Türkiye ve İsrail'i de karşı karşıya getiren temel konulardan birine dönüşmüştür (Bknz. Şekil 4 ve 5). Bir bakıma Doğu Akdeniz'de GKRY ve İsrail, Türkiye'ye karşı deniz yetki alanları üzerinden bir çevreleme politikası izlemeye başlamıştır. Bu çevreleme politikasına Avrupa Birliği (AB), ABD, Rusya da tolerans göstermektedir (Yılmaz, 2011:3). Bölgedeki enerji kaynakları üzerinden AB'nin, iki beklentisi olduğu söylenebilir. İlki, enerji ihracatı sayesinde GKRY'nin ekonomisinin gelişebileceğidir. Diğeri ise Avrupa devletlerinin Rusya'ya olan enerji bağımlılığının alternatif enerji kaynakları ile hafifleyebileceği düşüncesidir.

Bu gelişmelere 3 Ağustos 2011 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ve 5 Ağustos 2011 tarihinde KKTC Cumhurbaşkanlığı tarafından tepki gösterilmiştir. Fakat tüm tepkilere rağmen Rum Yönetimi 19 Eylül 2011 tarihinde çalışmalara başlamıştır. Rum Yönetimi, 2011 yılında 12. parselde büyük oranda hidrokarbon yatağının tespit edilmesinin ardından, 2012 yılı başında 2, 3, 9 ve 11. parsellerle ilgili yeni bir ihale süreci başlatmıştır.

Nitekim Rum Yönetimi, Kasım 2012'de bu ikinci ihaleyi de sonuçlandırarak 2. ve 3. parselleri İtalyan ENI ile Güney Kore KOGAS şirketleri ortaklığına, 9. parseli Fransız TOTAL, NOVATEC ve Rus GAZPROM'un yan kuruluşu olan GPB Global Resources'a ve 11. parseli ise Fransız TOTAL şirketine ihale etmiştir (Yaycı, 2012:32). Yunanistan ve Rum Yönetimi tarafından; bölgedeki 145.000 km²'lik münhasır ekonomik bölge alanından Türkiye'nin münhasır ekonomik alanının sadece 41.000 km² olduğu ileri sürülmekte ve kalan 71.000 km² ve 33.000 km²'lik alanların ise Yunanistan ve GKRY arasında paylaştırıldığı ifade edilmektedir (<http://enerjienstitusu.com/2011/09/20/akdenizde-dogalgaz-rezervinin-parasal-degeri-7-trilyon-dolar/>).

İsrail'in Doğu Akdeniz Siyaseti

İsrail'in bölgede enerji arama çalışmaları çok erken bir dönemde başlamıştır. İsrail 1960 yılından bu yana Akdeniz'de petrol ve doğalgaz arama çalışmalarına devam etmektedir (Gürel vd., 2013:2). İsrail'in Kıbrıs konusunda bu kadar rahat davranabilmesinde, İsrail'in son dönemde Ada'ya çok sayıda yatırım gerçekleştirmesi ve bu durumun adada yaşayanlarca memnuniyet verici kabul edilmesi de etkili olmaktadır. İsrail, Rum Yönetimi ile birlikte yönettiği

çalışmalar kapsamında Kıbrıs'ta askeri üs edinme politikası izlemektedir. İsrail'in Kıbrıs'ta Limasol'e bağlı Vasiliko'da bir doğalgaz çevrim santrali yapımı ve yapım sonrası güvenliğin sağlanması amacı ile Limasol'e çok sayıda İsraillinin yerleştirilecek olması, adada tıpkı Filistin de olduğu gibi bir İsrail yerleşim sahasının oluşturulacağı düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum aynı zamanda İsrail'in askeri açıdan da Kıbrıs'ta güçleneceği anlamına gelmektedir. İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, Kıbrıs Rum kesimine yaptığı resmi ziyaret sonrasında 16 Şubat 2012 tarihinde bir Savunma ve İşbirliği Antlaşması imzalamıştır. (Taşdemir, 2012; 10)

Ayrıca, İsrail, Akdeniz'deki doğalgaz ve petrol üretim tesislerini korumak için yeni bir askeri yapılanmaya gideceğini de açıklamıştır. Bu amaca yönelik olarak, yaklaşık 1,4 milyar \$'ı tutarında savaş gemileri, insansız hava araçları ve radar sistemleri satın almayı/üretmeyi planlamaktadır. İsrail, hava ve kara kuvvetlerine nazaran daha zayıf olan deniz kuvvetlerini de güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda, Almanya'dan, nükleer füze atabilme yeteneğine sahip Dolphin sınıfı denizaltı temin etmektedir. Ayrıca, İsrail bölgede nükleer silaha sahip az sayıda devletten biridir (Aktaş, 2013:64). Diğer taraftan İsrail'deki güvenlik çevreleri Doğu Akdeniz'de keşfedilen gaz rezervleri kuyularına Gazze'den ya da Mısır'daki Sina'dan silahlı terörist saldırılar olabileceği yönünde tehdit algılamalarına da sahiptir. Yine aynı çevreler kurulacak doğalgaz çıkarma tesislerine Gazze'deki değişik Filistinli guruplar tarafından denizden füze saldırısı yapılmasından da endişe etmektedir. Belki de İsrail Hükümeti'nin son dönemde Doğu Akdeniz'de gaz arama işlemleri ve kuyuları koruma görevini 13. Deniz Kuvvetleri Birliği'ne verme kararının arkasında bu endişeleri yatmaktadır (Kandilli, 2012). Son olarak İsrail, Tamar ve Leviathan doğalgaz yatakları sayesinde doğalgazda başka devletlere olan bağımlılığını da azaltmayı ummaktadır. Bu iki havzadaki gaz rezervlerinin toplamının yaklaşık 800 milyar metreküp olduğu tahmin edilmektedir. İsrail'in ise yıllık gaz ihtiyacının ortalama 5 milyar metreküp civarındadır (Lakes, 2012:81). Dolayısıyla, bu iki havzadan çıkarılan gazın İsrail'in ihtiyacını karşılamasının ötesinde, arz fazlasının ihracı yoluyla İsrail'in Gayrisafi Milli Hasıla'sında artış sağlayacağı söylenebilir.

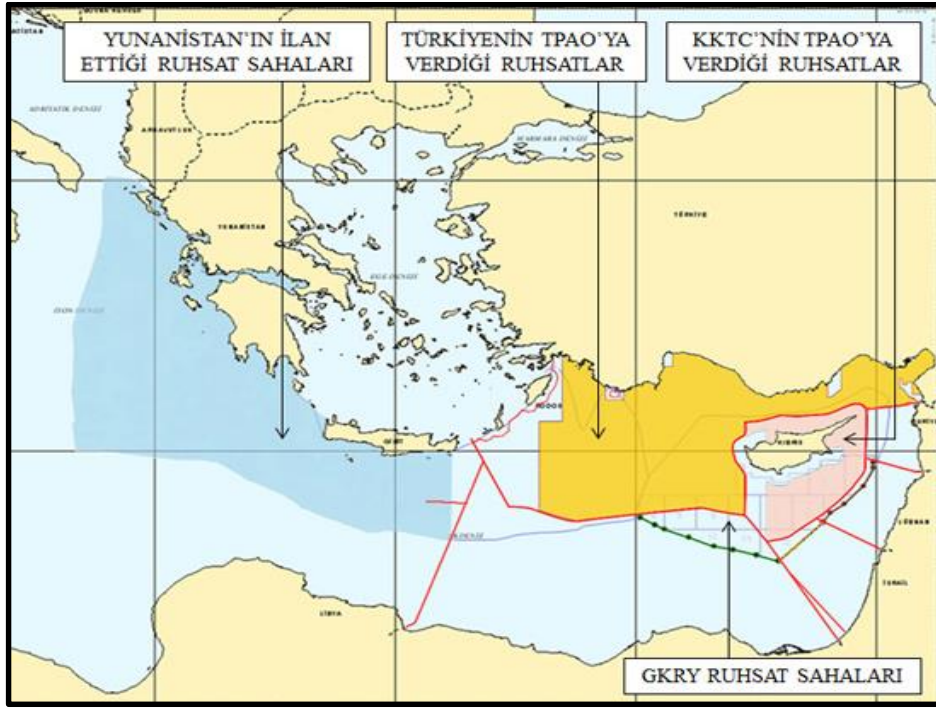
Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de GKRY'ye Karşı Siyasi Hamleleri

Yukarıda da ifade edildiği gibi Doğu Akdeniz'de tespit edilen zengin hidrokarbon kaynaklarıyla ilgili olarak GKRY'nin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Devleti'nin görüşünü almaksızın ve Türkiye'nin kıta sahanlığı ve MEB alanlarına da tecavüz ederek, "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına Mısır, Lübnan ve İsrail ile "Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırma Anlaşması" imzalaması Kıbrıs sorununa yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu

bağlamda, Türkiye'nin İsrail ile sarsılan ilişkileri, Rum Yönetimi'ne Kıbrıs sorununda kendisine avantajlı bir konum yaratmak ve İsrail ile ilişkilerini derinleştirmek için bir fırsat doğurmuştur. Türk Dış İşleri Bakanlığı, GKRY'nin Noble Energy şirketine Kıbrıs'ın güneyinde araştırma amaçlı sondaj yetkisi vermesine karşılık Türkiye de, KKTC ile işbirliğini geliştirme yolları aramış ve 21 Eylül 2011 tarihinde Türkiye ve KKTC arasında "Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması" imzalanmıştır (http://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye_-kktc-kita-sahanligi-sinirlandirma-anlasmasi-imzalanmasina-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_.tr.mfa). Bunun yanı sıra dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Rum Yönetimi ile işbirliği yapan uluslararası petrol ve gaz şirketlerini kara listeye almak ve Türkiye'deki enerji ihalelerine girmekten men etmekle tehdit etmiştir (Aktaş, 2013:7). Anlaşma sonrasında Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), önce Koca Reis gemisi ile Afrodit sahasında sismik araştırmalar yapmış ve sonrasında Gazimagosa'da Türk Yurdu 1 adlı kuyuda sondaj çalışmalarına başlamıştır. Öte yandan, bu çalışmalar, GKRY'nin güneydeki ruhsat verdiği parsellerin bir kısmı ile de çakışmaktadır (Collinsworth, 2012:24). (Bakınız Şekil 4)

Türk Dışişleri Bakanlığı, GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki 1,4,5,6 ve 7 no'lu Ruhsat sahalarının Türk kıta sahanlığı ile çatıştığı noktasında Rum Yönetimini protesto etmiş ve "Türkiye bu alanlarda, yabancı şirketlerin izinsiz petrol/doğal gaz faaliyetlerinde bulunmalarına, ... hiçbir şekilde izin vermeyecek ve kıta sahanlığındaki hak ve menfaatlerini korumak için gerekli her türlü tedbiri alacaktır." şeklinde beyanda bulunmuştur (http://www.mfa.gov.tr/no_-43_-15-subat-2012_-gkry-nin-actigi-ikinci-uluslararasi-hidrokarbon-arama-ihalesi.tr.mfa).

Uzun yıllardır dengeli bir şekilde ilerleyen Türkiye-İsrail siyasi ilişkileri, 3 Kasım 2002 tarihinde Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin iktidara gelmesinin ardından giderek artan bir eğilimle bozulmaya başlamıştır. 31 Mayıs 2010 tarihinde Gazze'ye insani yardım malzemesi taşıyan filoda yer alan Mavi Marmara Feribotu'na uluslararası sulara İsrail'in yaptığı askeri saldırı ile ilişkiler gerilmiş ve takip eden dönemde de giderek bozulmuştur. İsrail'in Gazze Şeridi'ne düzenlediği askeri operasyonlarda uluslararası hukuku ihlal eden fiillerine karşılık, gerek Türk Hükümeti'nin tepki göstermesi gerekse Türk kamuoyunda İsrail'e karşı oluşan tepki ilişkilerin gerginleşmesinde de rol oynamıştır. Bu nedenlerle Türkiye ile İsrail arasında yakın dönemde bir MEB sınırlandırmasına ilişkin bir anlaşmanın yapılması mümkün gözükmemektedir.

Şekil 4: Ruhsat Verilen Sahalar,

(www.bilgesam.org/tr/images/stories/sunular/doguakdeniz.pptx.)

Öte yandan, son dönemde Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik girişimlerin hızlanmasında önemli bir faktör de, bölgedeki doğalgaz kaynaklarının güvenli şekilde çıkarılmasının yanı sıra güvenli şekilde arz edilmesi hususudur. Bölgedeki enerji kaynaklarının çıkarılmaya başlanması halinde bu kaynakların arzı konusunda Türkiye – İsrail arasında işbirliği önem taşımaktadır. Bu noktada kaynakların Batı'ya aktarılmasında en kısa yolların Türkiye'den geçiyor olması, Türkiye'yi bir adım daha öne çıkarmaktadır. Böylesine bir ortamda Batılı devletlerin soruna yaklaşımı, Türkiye - İsrail ilişkilerinin iyileştirilmesi ve son yıllarda bölge devletleri ile ilişkilerde sergilenen kopuş politikasından vazgeçilmesidir (Blank, 2012).

Bölgede çıkarılacak doğalgazın çok az bir kısmını Kıbrıs ve İsrail tüketecektir. Ancak tüketimden geriye kalan kısmın nasıl taşınacağı henüz netliğe kavuşmuş değildir. Dolayısıyla hâlihazırda doğalgaz taşıma altyapısı olmayan Rum Yönetimi'nin altyapı sorununu aşabilmesi konusunda değişik alternatifler değerlendirilmektedir. Örneğin adanın güneyine bir Sıvılaştırılmış Doğalgaz (Liquified Natural Gas/LNG) santrali inşa edilmesi ya da boru hatları ile taşınması gibi alternatifler üzerinde durulmaktadır (Karaçin, 2012:10-11). Noble Energy ve İsrail'deki ana ortağı Delek Grubu'nun kurmayı teklif ettiği LNG tesisi ile Leviathan alanı ve 12. Parseldeki çıkarılacak doğal gazın adada işlenerek, uluslararası pazarlara arzı planlanmaktadır. Ancak, bu tesisin

kurulması, 10 milyar doların üzerinde bir yatırımı gerekli kılmaktadır (Lakes, 2012:82)

LNG santralinin çok pahalı olması, arz konusunda yoğunluğu boru hatlarının inşasına yönlendirmektedir. Boru hattı olarak üç alternatif ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki Güney Kıbrıs ile Yunanistan arasında deniz altından inşa edilecek boru hattıdır. Ancak deniz tabanının jeolojik özellikleri ve mesafe maliyeti çok artırmaktadır. Diğer alternatif hat, çıkarılacak olan doğalgazın İsrail üzerinden Arap Gazı Boru Hattı ile taşınmasıdır. Ancak gerek hattın denizde yaklaşık 270 km uzunluğunda olması, gerekse Suriye’de iç savaş halinin sürmesi enerji arzındaki güvenlik kaygısını artırmaktadır. Bu noktada, Rusya’nın İsrail ile yakınlaştığı görülmektedir. Rusya’nın, doğalgaza ihtiyaç duyduğu için değil enerji arzı ve koridorlarındaki tekelliğini kaybetmek istemediği için İsrail ile bu düzlemde ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı söylenebilir. AB de enerji temin ağını genişleterek Rusya’nın kontrolünden kurtulmak istediği için sahaya önem vermektedir. Çünkü AB günümüzde doğalgaz teminini ağırlıklı olarak Rusya olmak üzere Norveç ve Cezayir’den karşılamaktadır. Ortalama denizde 100 km uzunluğu ile en kısa ve en ekonomik rasyonel hat ise, Türkiye üzerinden geçmektedir. İster Suriye - Ürdün kıyı çizgisine paralel uzatılsın isterse Kuzey Kıbrıs üzerinden geçirilsin nihai kavşak noktası Türkiye olmaktadır. Bu açıdan Türkiye’nin sahadaki enerjinin arzında ana koridor olması ve enerji temin kanalını çeşitlendirmesi, yumuşak güç unsurlarının varlığı ve kullanımı açısından Türkiye’ye yarar sağlayacaktır.

2010 yılından beri Doğu Akdeniz’de ön plana çıkan enerji kaynakları, enerji ithalatı nedeniyle her yıl yaklaşık 65 - 70 milyar \$ cari açık veren Türkiye için de önem arz etmektedir. Bu doğrultuda Türkiye güven içerisinde hem ekonomik enerji temin etme hem de enerji koridoru olma konusundaki isteklerini açıkça ortaya koymaktadır. Ancak bu istekler öyle kolay gerçekleştirilebilecek bir nitelik taşımamaktadır. Çünkü sahada Türkiye dışında Kıbrıs, Mısır, Lübnan, Suriye, İsrail ve Ürdün bulunmaktadır. Kıyıdaşın fazla olduğu bölgede öncelikle kıta sahanlığı konusu gündeme gelecek ve baş ağrıacaktır. Şüphesiz konunun uluslararası hukuk boyutuna da ağırlık verilmesi ve yoğun bir Kıbrıs diplomasisine başlanması gerekmektedir. Zira Doğu Akdeniz’de yaşanan son gelişmeler Türkiye açısından hayati öneme haizdir. Türkiye’nin kararlılık ve ciddiyetini hemen her platformda ısrarlı bir şekilde anlatması önem taşımaktadır (USAK, 2011:10).

Rum Yönetimi’nin siyasi ve hukuki bu hamlelerine karşı Türkiye ve Suriye’nin durumuna bakıldığında, kıyıdaş devletler olmalarına hatta Türkiye en uzun kıyıya sahip olmasına karşın, bu iki devlet anlaşma dışı bırakılmıştır. Oysaki 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 55. ve 56.

maddelerine göre; *kıyıdaş devletlerin kara sularının bittiği hattan itibaren 200 millik alan içerisinde deniz yatağındaki sulara, deniz yatağında ve bunların toprak altında doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi ve korunması ile ilgili diğer devletlerin haklarını göz önünde bulunduracak şekilde faaliyetlerde bulunması hakkı vardır* (BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982;17-18).

Sonuç olarak, KKTC ile GKRY, kendi deniz yetki alanlarındaki enerji kaynaklarından elde edilecek gelirlerin kullanılması hususunda bir anlaşmaya varabilirlerse; bu gelirler, Kıbrıs uyuşmazlığının çözümünde veya çözüm sonrası Ada'nın kalkındırılmasına yönelik bir kalkınma fonunda toplanabilir (Başeren, 2015:43).

3. ULUSLARARASI HUKUK KAPSAMINDA DOĞU AKDENİZ DENİZ YETKİ ALANLARININ PAYLAŞIMI

Doğu Akdeniz havzasında deniz tabanı altında var olan enerji kaynaklarının çıkarılabilmesi ve işletilebilmesi konusunda bölge devletleri arasında gerilime yol açan önemli bir konu, havzadaki deniz alanlarının devletler arasında nasıl sınırlandırılacağı konusudur. Bölge devletlerinin tam ve münhasır egemenliğe sahip oldukları iç sular ve karasularının ötesinde kalan deniz alanlarında bulunan enerji kaynakları üzerindeki hak iddialarının meşruluğu, bu alanların kıyıdaş devletler arasında uluslararası hukuka uygun bir şekilde sınırlandırılması ile mümkün olacaktır.

Karasularının ötesinde kalan kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge gibi deniz alanlarının sınırlandırılmasında kıyıdaş devletler, sınırlandırmayı bir antlaşma ile gerçekleştirmelidir. Bununla birlikte, taraflar, aralarında bir sınırlandırma antlaşması yapamamış ve özel durumlar başka türlü bir sınırlandırmayı gerektirmiyorsa sınırlandırma, eşit uzaklık ilkesine göre yapılmalıdır. Öte yandan, antlaşmaya veya özel durumlara bağlı olarak yapılacak bir sınırlandırmada da hakça ilkelere göre bir sınırlandırmanın yapılması gerekmektedir (Pazarcı, 1998:398-399 ve 412-413).

AB'nin GKRY'yi Kıbrıs Adası'nın tamamının siyasi temsilcisi olarak kabul ederek 2004 yılında birliğe tam üye olarak kabul etmesinin ardından Türkiye ile gerilen ilişkilere paralel olarak Rum Yönetimi, Mısır, Lübnan ve İsrail ile arasında *eşit uzaklık ilkesini* esas alan Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırma Antlaşmaları imzalamıştır (Bakınız şekil 5). GKRY, bu antlaşmaları imzalamadan önce 2004 yılında da Kıbrıs Türk tarafının karasularının ötesindeki deniz alanlarında KKTC'nin haklarını da dikkate almaksızın münhasır ekonomik bölge ilanında bulunmuştur. Bu hamleleriyle Rum tarafı, Kıbrıs Türk tarafının karasularının dışında kalan su tabakası ile deniz yatağı ve deniz tabanı

altındaki canlı ve cansız kaynaklar üzerinde münhasır ekonomik haklara ve yetkilere sahip olduğunu tescillemek istemektedir.

Şekil 5: Havzaya İlişkin Coğrafi Konum ve Anlaşma Bilgileri
(<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=175957>)

Türkiye ve KKTC ise, GKRY'nin Mısır ile 2003 yılında yaptığı MEB sınırlandırma antlaşmasının uluslararası hukuka aykırı olduğunu ve bölgedeki sınırlandırmanın KKTC ve Türkiye'yi de içerecek şekilde *hakça ilkelere* uygun bir antlaşma ile yapılması gerektiğini beyan etmiştir (Özersay,2004:219). GKRY'nin yaptığı sınırlandırma antlaşması, Türkiye'ye ait olan deniz yetki alanlarını da kapsadığından hakkaniyete aykırı bir nitelik taşımaktadır (Taşdemir, 2012:8). GKRY attığı bu gayri hukuki adımlar ile Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de Antalya Körfezi'nin açıklarını içerecek şekilde dar bir deniz alanına hapsedmeyi ve Türkiye'nin bu alanlardaki egemenlik haklarını kısıtlamayı amaçlamaktadır (Aksar, 2012-2013:227).

Türkiye, 2 Mart 2004 tarihinde verdiği bir nota ile özellikle 32° 16 ' 18 " boylamının batısındaki alanlarda MEB veya Kıta Sahaneliği sınırlandırmasının Türkiye'nin uluslararası hukuktan doğan *ipso facto* (kendiliğinden) ve *ab initio* (başlangıçtan itibaren) var olan hukuki egemen haklarını ilgilendirdiğini ifade etmiştir (UN, Doc. A/61/1011-S/2007/456). Bununla birlikte Türkiye, Anadolu kıyıları ile 32° 16 ' 18 " boylamı; 34 ° 00 ' 00 " enlemi ile 28 ° 00 ' 00 " boylamı

arasında kalan deniz alanlarının kendi kıta sahanlığı olduğunu ve 28 ° 00 ' 00 " boylamının batısında Ege Denizi'ndeki Türk – Yunan kıta sahanlığının sınırının Akdeniz'e eriştiği noktaya kadar batıya uzanacağını da ayrı bir notayla ifade etmiştir (Başeren, 2010:158-159).

Kıbrıs Rum tarafı, Mısır ile yaptığı sınırlandırma antlaşması sonrasında Lübnan (2007) ve İsrail (2011) ile de *eşit uzaklık ilkesini* esas alan bir sınırlandırma antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmalarda uygulanan *eşit uzaklık ilkesi* bakımından vurgulanması gereken önemli bir nokta, 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları'nda Uluslararası Adalet Divanı'nın sınırlandırmada bu ilkenin uygulanmasının zorunlu bir ana ilke olmadığına ilişkin hükmüdür (Taşdemir, 2012:24). Dolayısıyla, eşit uzaklık ilkesi, taraflar arasında hakkaniyete uygun bir sınırlandırma sağladığı ölçüde kullanılabilir bir ölçüttür. Zira, Danimarka ve Norveç arasındaki Jan Mayen Davası'na ilişkin UAD kararında da “kıyıları karşı karşıya olan devletler arasındaki sınırlandırmada ortaya hat/eşit uzaklık, genel olarak *hakça çözüm* doğurur...” ve “... hukuka dayanan her deniz alanı sınırlandırmasında ortaya hattın uygulanması, objektif olan hakça bir sonucu doğuracağı anlamı taşımaz” ifadesi de bu ilkenin hakça çözümü öngörmek kaydıyla uygulanabileceğini ortaya koymaktadır (ICJ, 1993: para. 64,70). GKRY ve İsrail arasında sınırlandırma antlaşmasının imzalanmasında ve iki taraf arasındaki siyasi, ekonomik ve askeri işbirliğinin artmasında, 2000'li yılların sonlarından itibaren Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin bozulmasının da etkisinin olduğu söylenebilir.

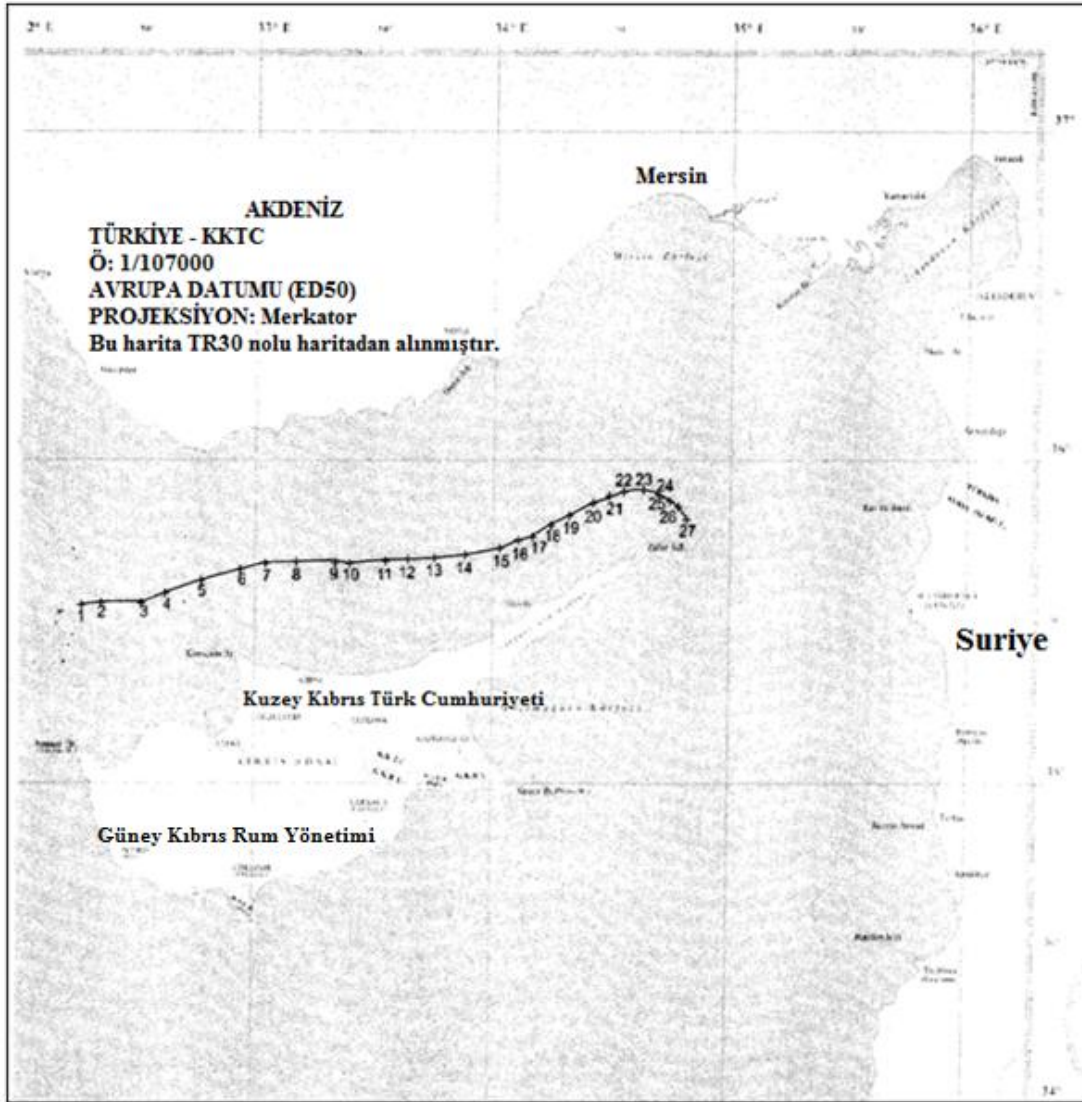
Bununla birlikte söz konusu MEB sınırlandırma antlaşmalarının, GKRY ve Mısır'ın da tarafı bulunduğu 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne de aykırı olduğu görülmektedir (Taşdemir, 2012:9). Sözleşmenin MEB sınırlarının tespitini düzenleyen 74. Maddesi; kıt'a sahanlığı sınırlarını düzenleyen 83. Maddesi, “Yarı-Kapalı Denizlere” ilişkin 122 ve 123. Maddeleri ile Sözleşme hükümlerinin uygulanmasında hakkın kötüye kullanılmamasını düzenleyen 300. Maddeleri bakımından GKRY'nin kıyıdaş devletlerle yaptığı MEB Sınırlandırma Antlaşmalarının hukuka aykırılıklar taşıdığı görülmektedir.⁵

⁵ BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ilgili **Madde 74/1**: Sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasında münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması, hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacıyla, Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün 38. maddesinde belirtildiği şekilde uluslararası hukuka uygun olarak anlaşma ile yapılacaktır; **Madde 83/1**: Sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasında kıta sahanlığı sınırlandırılması, hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacıyla, Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün 38. maddesinde belirtildiği şekilde uluslararası hukuka uygun olarak anlaşma ile yapılacaktır; **Madde 300**: Taraf Devletler işbu Sözleşme hükümleri uyarınca üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirmeli ve işbu Sözleşmede tanınan hakları, yetkileri ve serbestileri hakkın kötüye kullanılmasını oluşturmayacak biçimde kullanmalıdırlar. (<http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/dosyam/denizhukuku.pdf>)

Bununla birlikte, GKRY'nin Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında diğer kıyıdaş devletlerden Türkiye'yi ve Kıbrıs Türk tarafını dikkate almaksızın attığı uluslararası hukuka aykırı adımlar karşısında, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin reaktif bir dış politika izlediği görülmektedir. Türk Hükümeti, GKRY'nin bu antlaşmaları akdetmesini takiben genellikle yapılan antlaşmaları protesto etmekte ve hukuken tanımadığını beyan etmektedir. Son dönemde Türk Hükümeti'nin attığı en önemli adım 2011 yılında KKTC ile bir Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması imzalamak olmuştur. Bu antlaşma ile iki devlet arasında sınırlandırma, eşit uzaklık ilkesine göre yapılmıştır. Anadolu ile Afrika arasında eşit hat belirlenmiş; Meis Adası'na sahip olmasına rağmen Yunanistan'a herhangi bir hak tanınmamıştır (Taşdemir, 2012:29). Türkiye ile KKTC arasında saptanan sınır çizgisi adanın Kuzey Doğusunda Karpaz'dan başlamakta, Güney Batısına kadar gitmektedir (Bakınız Şekil 6).

Bu antlaşma dışında Akdeniz kıyı hattı bakımından Türkiye'nin diğer kıyıdaş devletlerle ne bir kıta sahanlığı ne de MEB sınırlandırması antlaşması ne de MEB ilanı mevcuttur. Türkiye'nin taraf olmamasına rağmen 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin, 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin ve uluslararası örf-adet hukuku kurallarının kıta sahanlığının ve MEB'in sınırlandırmasında Türkiye'nin hukuki haklarını korur nitelikte olduğu görülmektedir. Her üç uluslararası hukuk kaynağının da sınırlandırma konusunda aynı temel kural etrafında birleştiği görülmektedir. Şöyle ki, kıyıdaş devletler arasında sınırlandırma, havzanın tüm ilgili faktörleri dikkate alınarak hakkaniyet temelinde hakça bir çözüme ulaşılacak şekilde yapılmak durumundadır (Başeren, 2010:166).

Günümüzde yürürlükte olan 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 74. ve 83. Maddeleri uyarınca da sınırlandırmada temel ilke, "hakça ilkeler" olmalıdır. Çeşitli uluslararası mahkemelerin deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin ihtilaflarda sınırlandırmanın hakça ilkelere göre yapılması kuralını benimsedikleri görülmektedir (Taşdemir, 2012:26). UAD'ın 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davalarında, 1977 tarihli İngiltere-Fransa Kıta Sahanlığı Davasında, 1982 tarihli Tunus-Libya Kıta Sahanlığı Davası kararında, 1985 tarihli Libya-Malta Kıta Sahanlığı Davası kararında, 1993 tarihli Danimarka-Norveç arasında Greenland ve Jan Mayen arasında Deniz Sınırının Saptanmasına İlişkin Davası kararında ve 1992'de Kanada ve Fransa arasında (St.Pierre v. Miquelon) Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına ilişkin Hakem Mahkemesi kararında bu ilke kabul edilmiştir.

Şekil 6: Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC arasında Kıta Sahaneliği Sınırlandırılması Anlaşması Ekinde Yer Alan Harita, TBMM, 1/471, 2011.

Hakça ilkeler ise sınırlandırma konusu deniz alanlarının taşıdığı özelliklere göre farklılıklar göstermektedir. Jeolojik özellikler, kıyının şekli, adaların varlığı ve kıta devletine olan uzaklığı, diğer kıyı devletine olan uzaklıkları, adaların büyüklüğü, ekonomik ve sosyal durumları, sınırlandırma yapılacak alanda başka deniz sınırlarının varlığı, doğal zenginliklerin miktarı, seyrüsefer güvenliği özel durumlara örnek gösterilebilir (Aksar, 2012-13: 228). Bunların dışında ayrıca, sınırlandırılacak alana kıyısı olan devletlerin birbirine oranla kıyı uzunlukları ve şekli sınırlandırmada dikkate alınacak özel bir durumdur. Ayrıca, sınırlandırmada önem taşıyan bir diğer husus adaların varlığıdır. Adanın, diğer ada/adalara veya anakaraya olan yakınlığı, insan yaşamına elverişliliği, kendine özgü bir ekonomisinin olup olmadığı gibi unsurlar, ilgili adanın MEB/Kıta

sahanlığına sahip olup olmayacağı veya ne kadar bir alana sahip olacağın da dikkate alınmaktadır (Başeren, 2010:166-167).

Kıbrıs Adası bakımından ortada özel bir durumun olduğu açıktır. Türkiye'nin Antalya/Gazipaşa'dan Muğla/Deveboynu Burnu'na kadar olan kıyı uzunluğu 656 mil iken, GKRY'nin batı kıyılarının uzunluğu 32 mildir. Dolayısıyla, Hakem Mahkemesi'nin St. Pierre ve Miquelon Adaları Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığı kararında da vurguladığı "Kanada'nın adalara nazaran daha uzun olan kıyı şeridinin açık denizlere erişimini engellemek için Fransız alanına daha dar bir MEB verilerek etrafı Kanada MEB'i ile çevrilmiştir" (UN, 2006c:92-93) hükmüne de uygun şekilde Türkiye'nin güney kıyılarının önünü açacak şekilde bir sınırlandırmanın yapılması gerekmektedir. Deniz hukuku uzmanı Profesör Başeren, bu kararlar birlikte UAD'ın Malta - Libya Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığı Kararı'nda (UN, 2006b:84) da sınırlandırmada ortay hattı Libya lehine düzenlemesinden ve Hakem Mahkemesi'nin Gine - Gine Bissau kararından (UN, 2006a:77-78) hareketle Antalya ve Mersin limanlarının önünün kapanmaması gerekliliğine vurgu yaparak GKRY'nin batı kıyıları bakımından sadece karasularını dikkate alan bir sınırlandırmanın hakkaniyete uygun düştüğünü belirtmektedir (Başeren, 2010:167-168).⁶ Prof. Aksar ise; Türkiye ile Mısır arasındaki deniz alanı genişliği 400 deniz milinden az olduğundan iki devlet arasında hakkaniyete uygun eşit uzaklık ilkesi temelinde bir MEB sınırlandırması yapılmasının uygun olduğunu düşünmekte ve Mısır ve Türkiye'nin kıyı uzunluklarına oranla GKRY'nin sahip olduğu kıyı uzunluğu daha kısa olduğundan ve yukarıda ifade edilen uluslararası mahkeme kararlarından hareketle daha dar bir MEB alanının bırakılması gerektiğini vurgulamaktadır (Aksar, 2012-13:235-236).

4. SONUÇ

Süveyş Kanalı'nın açılması, Ortadoğu'da petrolün işlenmeye başlanması ve sonrasında yaşanan Dünya Savaşları, yakın dönemde Hazar enerji kaynaklarının bir kısmının bu coğrafya üzerinden sevki ile Doğu Akdeniz'de doğalgaz ve petrol rezervlerinin keşfedilmesinden sonra yaşanan siyasi ve hukuki gelişmeler, bölgenin önemini daha da arttırmıştır.

Bu öneme paralel olarak Türkiye'nin uluslararası sulara açılması açısından ağırlık vermesi ve strateji geliştirmesi gereken alanların başında Doğu Akdeniz'in geldiğini ve bu açıdan Doğu Akdeniz'in Türkiye için yaşam alanı oluşturan bir alt-havza teşkil ettiğini belirtmek gerekir. Kıbrıs Sorunu çözülmedikçe Türkiye'nin başına beklenmedik sorunlar çıkmaya devam edecektir (USAK, 2011:10). Bu nedenle, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yaşanan

⁶ Benzer bir analiz için bakınız: Yayıcı, 2012:46-49.

olumsuz gelişmeler ile ilgili olarak kararlılıkla her siyasi platformda rahatsızlığını ve haklılığını anlatması hatta siyasi baskı kurması gereklidir.

Şu an için Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de anlaşmalar ile tespit edilmiş bir münhasır ekonomik bölge şeklinde bir deniz yetki alanı bulunmamaktadır. Oysa özellikle Rum Yönetimi uluslararası hukuka aykırı da olsa kıyıdaş devletler ile anlaşmalar imzalamış hatta bu anlaşmaları uygulamaya geçirmiş durumdadır. Bu nedenle, Türkiye'nin reaktif bir dış politika izlemek yerine en kısa sürede kıyıdaş devletler ile münhasır ekonomik bölge alanına yönelik anlaşmalar imzalaması ve iç hukuk düzenlemeleri yapması kaçınılmazdır. Türkiye'deki kamu ve özel sektöre ait tüm kurum ve kuruluşların siyaset üstü bir yaklaşımla konunun çözümüne ilişkin ortaklık geliştirmeleri önem taşımaktadır.

Doğu Akdeniz'de enerji alanları üzerinde başlayan hâkimiyet mücadelesi, önümüzdeki süreçte başta Türkiye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İsrail olmak üzere kıyıdaş devletleri karşı karşıya getirecektir. Bu nedenle bölgede sıcak bir çatışmayı ve gerginliği istemeyen önemli küresel güçler de arabuluculuk mekanizmaları ile kıyıdaş devletler arasında uluslararası hukuk kuralları kapsamında hakça bir paylaşımı öngören sınırlandırma antlaşmalarının yapılmasında rol oynamalıdır. Zira GKRY'nin Mısır, Lübnan ve İsrail ile yapmış olduğu MEB sınırlandırma antlaşmaları gerek kendisinin de tarafı olduğu Deniz Hukuku Sözleşmesi hükümlerine gerekse deniz yetki alanlarının paylaşımına ilişkin hakça ilkelere aykırılıklar taşımaktadır. Sonuç olarak, Doğu Akdeniz'de yaşanan bu süreç, sahanın paydaş devletleri arasında gelecekte bir *“Enerji İşbirliği Platformunun Kurulması”*na yol açabileceği gibi çözülememesi halinde sıcak bir çatışmanın da çıkmasının potansiyelini taşımaktadır.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, S., (2013), “Doğu Akdeniz’de GKRY - İsrail Yakınlaşmasının Türkiye Açısından İncelenmesi”, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

AKSAR, Y., (2012-2013), “Uluslararası Hukukta Deniz Alanlarının Sınırlandırılması: Doğu Akdeniz Uyuşmazlığı,” 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler, Sayı :2, ss. 225-238.

BAŞEREN, S., H., (2015), “Kıbrıs Hidrokarbon Sorunu: Sondaj Krizi,” Enerji ve Diplomasi, C. 1, Sayı: 1, ss. 28-53.

BAŞEREN, S. H., (2013), “Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı”, İstanbul, TÜDAV Yayınları.

BAŞEREN, S. H., (2010), “Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı,” Stratejik Araştırmalar, Vol.:8, Sayı:14, ss. 130-184.

BLANK, S., (2012), “Turkey and Cyprus’ Gas: More Troubles Ahead In 2012, Central Asia – Caucasus Institute Silk Road Studies Program”, Turkey Analyst, Volume 5, No: 1, USA, 2012 <http://www.turkeyanalyst.org/publications/turkey-analyst-articles/item/289-turkey-and-cyprus-gas-more-troubles-ahead-in-2012.html>, Erişim tarihi: 28.01.2014.

COLLINSWORTH, D.,A., (2012), “Doğu Akdeniz Gazı ve Türkiye’nin Durumu,” Edit. Gürel, A., Faustmann, H. ve Reichberg G. M., Rapor 2012/1, ss. 23-29.

GÜREL, A., Mullen, F. and Tzimitras, H., (2013), The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios, PCC Report 1/2013, Peace Researc Institute Oslo, (PRIO), 2013.

HENDERSON, S., (2012), “Energy Discoveries In The Eastern Mediterranean: Source Of Cooperation or Fuel Tension? The Case Of Israel”, Erişim tarihi:05.12.2014.

ICJ, Case Concerning Maritime Delimitation in the Area Between Greenland and Jan Mayen, (Denmark & Norway), Judgment, 14 June 1993.

KANDİLLİ, A., (2012), “Doğu Akdeniz Doğalgazı ve İsrail’in Tutumu”, <http://www.yeniturkiye.org/dogu-akdeniz-dogalgazi-ve-israilin-tutumu/yeni-bolge/398>, Erişim Tarihi: 15.02.2014.

KARAÇİN, B. Buke, (2012), “Doğu Akdeniz’de Siyasi Dengeleri Değiştirecek Yeni Bir Denklem mi Oluşuyor?”, Analist, Kasım 2012, ss. 10-11.

KAYA, Ş., (2007), “Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz’in Hukuki Statüsü ve Türkiye Cumhuriyeti için Stratejik Önemi,” Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı:9, ss. 19-55.

KESER, Ulvi, “Doğu Akdeniz’de Güvenlik ve Kıbrıs Adası’nın Stratejik Pozisyonu,” Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, C.2, S.1, 2012, ss. 57-80.

LAKES, G. (2012), “Lübnan: Bir Hidrokarbon Sektörü Oluşturmaya Yönelik Çabalar,” Kıbrıs Deniz Hidrokarbonları. Bölgesel Siyaset ve Servet Dağılımı, Edit. Gürel, A., Faustmann, H. ve Reichberg G. M., Rapor 2012/1, ss. 1-96.

LEVENTİS, Y., (2012), “Sıcak Sularda Kontrolü Tasarlamak: Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Egemenliği Hedefleyen Tavrı,” Edit. Gürel, A., Faustmann, H. ve Reichberg G. M., Rapor 2012/1, ss.7- 16.

ÖZER, S., (2013), “Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliği ve Savaşları”, Orta Doğu Analiz, 5(60), ss. 68-79.

ÖZERSAY, K., (2004), “Annan Planı ve Federal Yasaları Çerçevesinde Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları,” AÜ SBF Dergisi, C.: 59, Sayı: 3, ss. 203-230.

PAZARCI, H., (1998) Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara.

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), (2011), “Doğu Akdeniz’de Sertleşen Rekabet: Güney Kıbrıs Rum Kesimi - Türkiye Gerginliğinin Analizi”, No: 13.

UN General Assembly (2007), Question of Cyprus, Doc. A/61/1011-S/2007/456.

UN Digest of International Cases on the Law of the Sea (2006a), Maritime Boundary Delimitation Arbitration, (Guinea/Guinea-Bissau, 1985), pp. 75-79.

UN Digest of International Cases on the Law of the Sea (2006b), Case Concerning the Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta, ICJ, 1985), pp. 80-88.

UN Digest of International Cases on the Law of the Sea (2006c), Delimitation of Maritime Areas Arbitration (Canada/France,1992), pp. 89-94.

TAMÇELİK, S., (2011), “Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs’ın Önemi,” Occasional Paper Series, Vol.3, No.1, ss.1-32.

TAŞDEMİR, F., (2012), Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri Kapsamında Ortaya Çıkan Krizin Hukuki, Ekonomik ve Siyasi Boyutları, Ankara Strateji Enstitüsü, Ankara.

YAYCI, C., (2012), “Doğu Akdeniz’de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”. Bilgesam, 4(6), ss. 1-70,

YILDIZ, D., (2011), “Doğu Akdeniz Neden Önemli?”, Toprak-Su-Enerji, <http://topraksuenerji.org/?p=1197>, Erişim Tarihi: 02.21.2015.

YILMAZ, S., (2011), “Doğu Akdeniz’de Sular Isınırken”, [http://usam.aydin.edu.tr/DOGUAKDENIZDESULARISINIRKEN\(3a4a\).pdf](http://usam.aydin.edu.tr/DOGUAKDENIZDESULARISINIRKEN(3a4a).pdf), Erişim Tarihi: 12.01.2015.

İnternet Kaynakları

Akdeniz Kalkanı Harekatı,
http://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28, Erişim Tarihi: 18.02.2015.

BM Deniz Hukuku Sözleşmesi,
<http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/dosyam/denizhukuku.pdf>, Erişim Tarihi: 05.06.2015.

GKRY’nin Açtığı İkinci Uluslararası Hidrokarbon İhalesine Dair Basın Açıklaması, http://www.mfa.gov.tr/no_-43_-15-subat-2012_-gkry_nin-actigi-ikinci-uluslararasi-hidrokarbon-arama-ihalesi.tr.mfa, Erişim tarihi: 11.08.2015

<http://enerjiinstitutusu.com/2011/09/20/akdenizde-dogalgaz-rezervinin-parasal-degeri-7-trilyon-dolar/>

Erişim tarihi: 18.02.2014.

http://etkinlik.aydin.edu.tr/dosyalar/34D_dogu_paradigma.pdf, Erişim tarihi: 01.02.2015.

<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=175957>, Erişim tarihi: 09.02.2015.

www.bilgesam.org/tr/images/stories/sunular/dogukakdeniz.pptx, Erişim tarihi: 13.01.2015.

World Oil Transit Checkpoints, <http://www.eia.gov/countries/regions-topics.cfm?fips=WOTC>, Erişim tarihi: 03.02.2015.

Türkiye ile KKTC Arasında İmzalanan Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması İmzalanmasına Dair Basın Açıklaması, http://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-

eylul-2011-turkiye_-kktc-kita-sahanligi-sinirlendirma-anlasmasi-imzalanmasina-
iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_.tr.mfa, Erişim tarihi:07.08.2015